

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СВІТАІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

ГОЛУБЄВА Н. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного процесу, доктор юридичних наук, професор

ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ НА ЧАСТКУ У СПІЛЬНОМУ МАЙНІ

Стаття 71 СК України передбачає способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Після визначення часток кожного із них в їх спільній сумісній власності, суд вирішує питання поділу майна між ними в натурі. Якщо подружжя не досягло згоди про долю неподільних у натурі речей — вирішується питання присудження їх одному з подружжя з виплатою компенсації вартості частки у праві спільної власності при умові обов'язкового депонування відповідної суми.

Але за недовсягнення домовленості між подружжям з питання виплати компенсації може застосовуватися ст. 365 ЦК України за наявності для цього відповідних підстав.

Варто відзначити, що у ст. 365 ЦК України не уточнено, що йдеться тільки про спільну часткову власність (хоч вона і знаходиться серед норм, які регулюють спільну часткову власність), законодавець, мабуть, умісно використовує родове поняття «спільна власність», хоч, звісно на стадії поділу майна подружжя мова вже може йти тільки про спільну часткову власність, оскільки судом встановлюються ідеальні частки у праві на майно.

У відповідності до ст. 365 ЦК України за позовом інших співвласників право особи на частку у спільному майні може бути припинено за рішенням суду, якщо: 1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі, наприклад, частка співвласника в успадкованій кількома спадкоємцями квартирі — 3—4 м; 2) річ є неподільною (найчастіше на практиці мова йде про спори щодо квартир, будинків, автомобілів; успадкованих чи таких, що належать колишньому подружжю); 3) спільне володіння і користування майном є неможливим, наприклад, у випадку відсутності згоди між співвласниками щодо спільного володіння та користування майном або спільне володіння та користування

виключається, виходячи з характеристики майна (наприклад, користування 1-кімнатною квартирою двома сім'ями) чи співвласник створює перешкоди щодо спільного володіння і користування спільного об'єкта іншим співвласникам тощо; 4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членами його сім'ї, наприклад, у разі, якщо припинення права співвласника на частку у спільному будинку співвласник та члени його сім'ї виявляться не забезпеченими житлом, оскільки іншого житла не мають — відповідна умова не буде дотримана.

При цьому, можливість визначення користування та можливість в розумінні п. 3 ч. 1 ст. 365 ЦК України спільного володіння і користування не є тотожними (ухвала Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 травня 2012 р. [1]). Тобто технічна можливість визначити порядок користування не говорить про можливість спільного користування цією трикімнатною квартирою колишнім подружжям, виходячи з конкретних обставин справи.

Виходячи з позицій Верховного Суду України щодо застосування ст. 365 ЦК України, можна стверджувати, що припинення права особи на частку в спільному майні допускається за наявності будь-якої обставини з передбачених пунктами 1–3 ч. 1 ст. 365 ЦК України, але в тому разі, коли таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Тобто судова практика виходить з того, що формулювання ст. 365 ЦК України не містить імперативу щодо обов'язкової наявності всіх перелічених у ч. 1 цієї статті умов. З цим треба погодитися (див. для порівняння законодавчої техніки формулювання ст. 652 ЦК України).

Крім того, при застосуванні ст. 365 ЦК України необхідно враховувати. По-перше, згоди відповідача на припинення права власності за ст. 365 не потрібно. По-друге, співвласник має отримати справедливую компенсацію за свою частку. Не можна визначати вартість частки, виходячи з балансової вартості квартири, яка не відображає реальну ринкову вартість.

По-третє, не можна отождествлювати передбачені механізми припинення права спільної власності у ст. 364 та 365 ЦК України. У ст. 364 ЦК йдеться добровільне припинення спільної часткової власності на вимогу власника, який бажає реалізувати право на виділ своєї частки, а ст. 365 ЦК регулюються правовідносини щодо припинення на вимогу інших співвласників майна права особи на частку в спільній власності за відсутності на це її згоди й бажання, тобто примусово.

Хоч фактичні обставини справи можуть бути аналогічними: несподійність речі, неможливість нею користуватися, несприятні стосунки між співвласниками, але ст. 364 ЦК України застосовується коли сторони все-таки дійшли згоди, а ст. 365 — в судовому порядку без згоди співвласника.

По-четверте, ст. 365 ЦК України може бути застосована у випадках, коли співвласників буде лише двоє. При цьому судові рішення про припинення права власності співвласника призведе до ліквідації права спільної часткової власності взагалі.

По-п'яте, для винесення відповідного рішення суду необхідне обов'язкове депопування вартості частки у спільному майні (див. рішення ЄСПЛ «Андрій Руденко проти України»).

У Постанові Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 року зазначено, що «вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди мають застосовувати положення частин 4, 5 ст. 71 СК щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду. За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених ст. 365 ЦК, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (ст. 11 ЦК) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми. У разі коли жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їх часток, *суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності*» (п. 25).

Останнє положення суди часто застосовують, оскільки в більшості випадків, з урахуванням рівності часток подружжя, під час поділу майна необхідно стягувати компенсацію на користь іншого подружжя, однак позивачем копії на депозитний рахунок не вносяться, відповідач своєї згоди на виплату компенсації не дає (для застосування ч. 4 ст. 71 ЦК України), і інших варіантів розподілу спірного майна в натурі без порушення прав однієї із сторін не має (для застосування ст. 365 ЦК України).

В подібній ситуації суд має визнати ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності (наприклад, ухвала ВССУ від 18 квітня 2012 р.) [2, с. 52–56].

Наприклад, при поділі подружжям квартири та автомобіля, які є неподільними речами та мають різну вартість, а тому не можуть бути поділені в натурі відповідно до ч. 2 ст. 71, не може бути застосовані і ст. 365 ЦК, оскільки жодна з сторін не внесла на депозитний рахунок суду відповідну грошову компенсацію (такий підхід можна побачити в ухвалі ВСУ від 21 березня 2007 р.) [3, с. 85–87].

Розмір компенсації вартості частки, у разі спору, може визначатися шляхом призначення та проведення відповідної судової експертизи.

Щодо підтвердження неподільності речі. Вірно підкреслено Верховним Судом України в постанові від 2.07.2014 р. у справі

№ 6—68цс14: повинні бути докази, а саме висновок судової будівельно-технічної експертизи про те, що технічна можливість поділити спірний будинок між співвласниками відсутня. В більшості випадків суди дотримуються цієї позиції. Варто враховувати, що власник може бути зацікавлений не тільки в отриманні вартості частки майна, але й в реальному її використанні. І якщо є реальна можливість поділу майна та бажання співвласника на виділення частки в натурі — ст. 365 ЦК України не має застосовуватися.

Звісно, що питання поділу майна подружжя є не може бути зведено тільки до цих тез, оскільки мають бути враховані обставини конкретної справи, положення шлюбного договору за наявності, інтереси дітей тощо, законодавчі положення щодо визначення самого об'єкту поділу, що неможливо розглянути тут докладно.

Список використаних джерел

1. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24942116>
2. Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах. 2012. № 2. – С. 52– 56.
3. Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах. 2007. № 1. – С. 85– 87.

АНАЛЬКОВА І. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу

ПРИНЦИП ПУБЛІЧНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

За загальним правилом в цивільному процесі держав — членів ЄС розгляд і вирішення справ відбувається у відкритому засіданні суду. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод допускає виключення з принципу гласності на користь збереження різного роду таємниці. Слухання справи в закритому засіданні допускається у випадках, передбачених в обмовці п. 1 ст. 6 Конвенції. Судова практика, що стосується даного положення п. 1 ст. 6 Конвенції, не дуже велика.

По ряду справ Європейський Суд ухвалив, що принцип гласності повинен дотримуватися при розгляді справи по суті, якщо відсутня хоч би одна з підстав, що містяться в п. 1 ст. 6 Конвенції, згідно яким проводиться закрите судово засідання. Мається на увазі, що вимога забезпечення гласності судового засідання відповідає інтересам окремої сторони.